

Om at følge og bære —

Redaktør Henrik Juul Hansen

Af helt naturlige årsager er det ude i landsognene fortsat kirkerne, som danner rammen om begravelseshøjtidelighederne. I bysamfundene derimod foregår det altovervejende flertal af bisættelserne fra kirkegårdskapeller og krematoriesale.

Disse sidste får i øvrigt en stadig større betydning. Tidligere dages forskelligt motiverede modstand mod ligbrænding mærkes ikke meget i dag. Det viser sig, at så snart der i et bysamfund bygges et krematorium, er dets arbejdsdrift sikret. De 26 krematorier, vi i dag har, dækker for landet som helhed 30,0 pct. af samtlige bisættelser. Men tager vi f. eks. Storkøbenhavn incl. Glostrup for sig, er ligbrændingsprocenten her i dag 64,5*), og tilsvarende tal kan andre byer møde op med.

Vi er altså i den situation, at stadig flere bisættelser vil foregå fra uden-kirkelige lokaliteter. Det spørgsmål om disse højtideligheder og deres ramme, som allerede i dag trænger sig meget stærkt på, bliver således år for år stadig mere aktuelt.

Det prekære faktum er jo, at disse bisættelser som regel er så temmelig pauvre forestillinger.

Kapellerne og krematoriesalene er jo ikke kirker. Det store kors og den øvrige religiøse udsmykning, der i kirkerne naturligt drager øjet til sig og stemmer sinde, har man ikke kunnet finde plads til i disse kommunale bisættelseslokaler, hvor man kan arrangere ligfærden, ganske som man vil, når blot det hele ikke tager mere end 35 minutter. På den anden side har man heller ikke ganske villet undfly al sådan udsmykning, eftersom dog de fleste bisættelser finder sted under gejstlig medvirken.

Så har man sat sig et sted midtvejs mellem to stole. Der er lidt småkors hist og her, og ser man nøjere efter, så flagrer der måske et par duer i en frise under loftet. En prædikestol har man ikke villet anbringe, og en sådan er der da heller ikke noget egentligt behov for. Men så anbringer man en almindelig, malet tallerstol med finérplader over et simpelt rammeværk. Lidt fersk alligevel. Hvorpå

*) Alle tal ajourført pr. 1. 10. 61.

man sætter et mindre kors foran på finéren — men meget forsigtigt, næsten genert. Det får lov at stå i pladens farve, så det næsten ikke ses. Forgylde det tør man ikke. Man vil nødig trænge sig på og måske risikere at støde nogen.

Hvad er det dog for en uværdig forsigtighed i et gammelt kristent samfund!

Under disse forhold er der frit spillerum for den kommunalkapitalistiske politik, knyttet til den forargelige komedie med de grønne træer og sidelysene. Så vidt jeg er orienteret, har man i Esbjerg — og måske også enkelte andre steder — gjort op med denne forargelighed, således at kommunen gratis stiller kapelsalen med *alle* forhåndenværende grønne vækster og lys til rådighed. Måtte dette blive reglen landet over.

I forbindelse med en sådan nyordning kunne man måske så samtidig få sat skik og stil på tingene også på andre områder, så man f. eks. ikke mere skulle kunne opleve — hvad jeg har oplevet ved en bisættelse — at en af sangerne i koret mødte op i grønne benklæder og en smældende lysebrun tweedjakke. Er det for resten ikke også underligt, hvor ofte en kapelbetjent midt under den anden salme skal mase sig op gennem alle blomsterne og kransene for under støj og almindelig forstyrrelse at trække skuffen med skovl og sand frem fra et hjørne? Jeg ved ikke, om man måske rent kommunalt betragter salmesangen som et uvedkommende intermezzo; men lad det da være sagt til myndighedernes overvejelse, at der er mennesker, for hvem denne salmesang har anden mening end blot at trække tiden ud og sinke arbejdsgangen. Ja, det hænder endog, at en salme synges efter afdødes eget ønske ...

Det var lidt om det ydre. Det, man skulle bort fra, er det præg af improvisation, der fortsat hviler over disse højtideligheder, uanset at de jo ellers er et led i en efterhånden særdeles rationelt anlagt bisættelsesvirksomhed.

Nu det indre. — En kyniker kunne selvfølgelig spørge: Ja, men har publikum fortjent bedre, når det fortsat upåtalte tåler disse tilstande og ikke synes at have positive ændringsforslag at stille? Men spørgsmålet ville ikke været meget vel betænkt, stillet som det er uden hensyn til den almindelige holdning over for døden.

Mange mennesker vender hovedet til den anden side, når de går forbi et ligkistemagasin. Man skal ikke le heraf. Der er tale om angst og rådvildhed, og så prøver man at undvige de synlige mindelser om det, der er angstens og rådvildhedens kilde. Derfor skyer mange mennesker også dem, der ligger for døden, eller dem, der lige har mistet en af deres nærmeste ved død — skyer dem, ikke af ligeegyldighed eller ukærlighed, men fordi de ikke ved, hvad de skal sige og gøre, for her står det jo lige for øjnene af dem, at der er en tid til at leve, men også en tid til at dø. Men hvad er det at dø? Det har man ikke evnet at gøre sig klart, eller man har slet ikke turdet prøve på det. Man prøver krampagtigt at glemme denne side af virkeligheden. At skyde den fra sig.

Det er altsammen umodenhedens tegn. Og sådan er det moderne menneske jo i vid udstrækning et umodent væsen. Fyldt af angst og rådvildhed og flugtlust.

Men denne umodenhed, der naturligvis også afholder alle disse mange mennesker fra uden personligt tvingende årsager at beskæftige sig med ligfærdens praktik, bør dog ikke danne undskyldning for offentlige myndigheders forsømmeligheder her. Rimeligere ville det være, om det, man plejer at kalde „alle gode kræfter“, kunne finde sammen for at give dette moderne, vaklende menneske en smule støtte just i den situation, hvor en sådan støtte er allermost påkrævet.

Nej, selvfølgelig kan man ikke skabe naturlig holdning ved hjælp af seler. Men man *kan* støtte. Jeg ved positivt om mange, der som følge af denne angst og rådvildhed havde ladet tilfældige fremmede ordne alt for sig, at de bagefter følte, at det hele havde været for tilfældigt, for tomt. *Hvad* de savnede, var de ikke rigtig på det rene med. Naturligvis ikke, vil jeg sige. Men snakkede man så lidt om det, kom der dog måske alligevel nogen klar- ring på det.

Der var — for at begynde med det spontant personlige — ligesom ikke rigtig rum for den sorg, man mødte frem med. Det hele var så koldt, så officielt ekspeditionsagtigt. Det blev næsten blasfemisk at græde. „Så lukkede man sig inde i sig selv og prøvede at synke klumpen“, som én sagde.

Og som der ikke rigtig var rum, skal vi

sige for den konkrete sorg, sådan var der heller ikke rum for det, der skulle søge at løfte denne konkrete sorg — med dens uundgåelige egoistiske islæt — op over klumpen i halsen og trykket bag øjnene og lade den blive et spejl for noget bag dagen og døgnen. Jamen, sagde præsten da ikke noget? Sagde han ikke det, man af misforstået diskretion havde undladt at skrive over kapellets dør: Se, jeg er Opstandelsen og Livet. — Jo, det gjorde han vistnok. Jo, det troede man da nok, han gjorde. Men det blev altså bare nogle ord. Nogle ord, der kun et øjeblik svævede i luften — så faldt de ned på gulvet et sted og forsvandt i den almindelige forstyrrelse.

Sådan går det, når man lader den formløshed, der — bevares! — kan være ganske charmerende i visse rent verdslige sammenhæng, få lov at trænge sig ind på områder, hvor den intet har at gøre. Form er andet og mere end en ydre værdighed, man uden videre kan smyge af sig. Det får vi bekræftet i mange livsforhold. Og netop i *denne* sammenhæng har vi århundreders solide erfaringer for, hvorledes just formen forløser og åbner sindet for det, der skal tales ind i os, til erkendelse, til forurologelse og til fortrøstning.

Hvorfor har vi ikke her et formsat ritual af højhed og værdighed at ty til?

Når jeg har nævnt dette for de så dumpt skuffede, har mange sagt: — ja, hvorfor har vi ikke det!

Personlig kan jeg ikke se, at der skulle være noget som helst i vejen for, at vi her lod læse en messe for vore døde. Det ville være at vedstå en arv, vi i vor ofte mindre betænksomme protestantiske iver til egen forarmelse har ladet ligge. Men jeg er, selvfølgelig, klar over, at en sådan tanke vil forekomme adskillige et nummer for katolsk. Noget andet er, at menigmand i dette land rimeligvis også må betragtes som værende så lidet kirkefortrolig, at en sådan messe ikke vil give ham eller hende det, som helt eller halvt ubevidst ønskes og ventes.

Men lad os dog så gribe sagen mere traditionelt folkekirkeligt an. Lad os skabe en enkel og smuk sammenhæng i højtideligheden ved på liturgisk vis at lade orgelspil, a capella-korsang og fællessang danne rammen om skriftlæsning, bøn, jordpåkastelse og velsignelse.

Det er ikke meget mere end den blotte idé, jeg her kommer med. Skulle den have et par ord med på vej, så må det blive disse, at vi her for en gangs skyld må have formens mod. Vi vil her have med en kirkelig liturgi at gøre. Den kan ikke give plads for andre salmer end sådanne, der gennem optagelse i salmebogen har fået kirkelig accept, og de vokal- eller instrumentalsoli, der vel må åbnes plads for, må på samme måde være i overensstemmelse med helheden. Händels dejlige, men misbrugte Largo er en opera-arie og har lige så lidt at gøre her som Mendelssohns Skærsommernatsmusik har det ved kirkebryllupper.

Bemærkede man, at jeg i opremsningen af de liturgiske led ikke medtog ligetale? Det var ingen forglemmelse. Ganske vist vil man jo nok næppe ligefrem kunne forbyde en sådan tale — men om man dog i videst muligt omfang ville afstå! De taler, der vanligt holdes, opfordrer ikke stærkt til at fastholde traditionen, og principielt turde man have lov at mene,

at om ikke før, så har dog ved død og grav de mere eller mindre opstadsede borgerlige bedrifter mistet enhver interesse.

★

Som sagt, det var kun den blotte idé. Men jeg føler mig overbevist om, at der ved et samarbejde mellem kirkemusikere, præster og interesserede lægfolk kunne fremstå vægtige forslag til en sådan liturgi. Og jeg er lige så overbevist om, at man ville gøre ret i at tage opgaven op, uanfægtet af den tilsyneladende ligegyldighed over for disse ting.

Ligegyldigheden er nemlig i vid udstrækning kun tilsyneladende.

Sluttelig: Det er vel næppe nødvendigt at sige, at en sådan liturgi selvfølgelig ikke skal påtvinges nogen. Man skal fortsat have lov at ordne de sidste ting, som man selv vil eller ikke vil. Liturgien skulle blot være der som et tilbud.

Jeg tror, mange ville modtage det. Og være glad for det.

Fra udstillingen på Hoppenlau-kirkegården, Stuttgart 1961

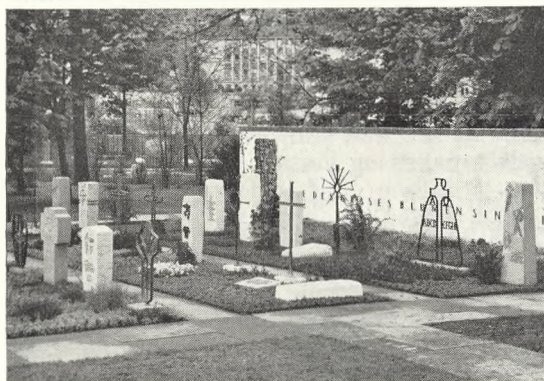
Kirkegårdsinspektør, cand. hort. Jørgen Jørgensen

I forbindelse med „Die Bundesgartenschau“ i Stuttgart 1961 blev iflg. tyske kilder en væsentlig del af udstillingen, som er forbeholdt kirkegårdsanlæg og gravmæler, henlagt til Hoppenlau-kirkegården.

Hoppenlau kirkegård er noget ganske særligt i sin art, idet den kan føre sine

data helt tilbage til 1626 året for dens oprettelse, og gennem århundreder stadig er benyttet op til 1880, hvor den ophørte at fungere som begravelsesplads. Kirkegården står derfor „Stuttgarternes“ hjerte nær, minderig som den er med sine gravpladser for mange, langt udover Stuttgart, kendte mænd og kvinder gennem tiderne. I tidens løb er beplantningen vokset stærkt til og danner nu en smuk ramme om de mange tilbageblevne gravmæler, hvoraf de fleste stammer fra klassisk tid, medens dog flere barokgravmæler også er bevaret. Mange af gravstenene er stærkt forvitrede af den fugtige luft under de store træer, men stadig danner den gamle kgd. et smukt grønt område ved den gamle bykerne.

Udstillingen blev udskrevet som en konkurrence mellem alle de fagområder, der har tilknytning til kirkegården: kirkegårdsgartnere, havearkitekter, sten- og billedhuggere m. m. Tanken var, ikke at

117. Særdstilling
»Friedhof und
Grabmal«
på Bundesgartenschau i Stuttgart
1961.

Foto:
Presstjeneste.